

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. І. І. МЕЧНИКОВА

СЛОБОДЦОВА Ірина Віталіївна

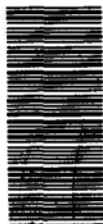

УДК 811.112.2"367.6"/"37

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНА ГРУПА СЛІВ, ЯКА ВИРАЖАЄ
ПОНЯТТЯ VIEL "БАГАТО" / WENIG "МАЛО"
В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ
(діахронічне дослідження)

NBONU

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

1376168

20/11/02

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Ш 143.24

Одеса – 2001

Реср
107678

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Таранець Валентин Григорович,
Одеський регіональний інститут державного управління Української Академії державного управління при Президентові України,
професор кафедри української та іноземних мов

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
Левицький Віктор Васильович,
Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича,
завідувач кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства

кандидат філологічних наук, доцент
Максимчук Богдан Васильович,
Львівський національний університет ім. І.Я.Франка,
завідувач кафедри німецької філології

Провідна установа:

Донецький національний університет, кафедра германської філології, Міністерство освіти і науки України, м. Донецьк

Захист відбудеться 20 грудня 2001 року о 13.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.051.02 в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова (65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, ауд. 91).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова (65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 24)

Автореферат розіслано "19" листопада 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

 Є. М. Черноіваненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність роботи. Останні десятиліття відзначені у мовознавстві підвищеним інтересом до дослідження смислової сторони у мовах і, перш за все, лексичної семантики. Робиться чимало спроб вивчити лексику на структурному рівні, знайти її місце в моделі мови, описати окремі мікроструктури й парадигми слів, виявити основні типи лексичних і лексико-семантичних зв'язків і відношень у мові. Відомо, що семантика слова мотивується не тільки словотвірими причинами, але визначається також категоріальними відношеннями загального й часткового характеру. Семантичні контури слова, внутрішній зв'язок його значень, його смисловий обсяг визначаються граматичною будовою мови. У реальній історії мови граматичні й лексичні значення органічно пов'язані, постійно впливають одне на інше, тому вивчення слів, їх значень і зв'язків передбачає розгляд взаємодії лексичних та граматичних одиниць.

У методиці лінгвістичного дослідження особлива увага приділяється проблемі мовної зміни, без вирішення якої неможливе адекватне пізнання закономірностей історичного розвитку мови. Б.О. Серебренніков відзначає, що вичерпну відповідь на питання про найближче минуле і можливе майбутнє дає тільки діахронічне дослідження. Після безроздільного панування в мовознавстві першої половини ХХ ст. проблематики синхронічної лінгвістики друга його половина визначилася зростанням інтересу до діахронії, до проблем мовної зміни і перетворення у часі. Це є деяким поверненням вже на новому методологічному рівні до розробки проблем, які виникли у класичному, порівняльно-історичному індоевропейському мовознавстві ХІХ ст. Окрім вищезазначеного, **актуальність** роботи обумовлена ще й тим, що проблема мовної картини світу й когнітивної спрямованості її вивчення в сучасному мовознавстві ставить по-новому розгляд мовних одиниць, що є, згідно з С.М. Панкратовою, центральною лінгвістичною проблемою. Вирішення даної проблеми створює умови для подальшого розвитку мовознавства у теоретичному й прикладному аспектах. У наш час зростає актуальність робіт, присвячених вивченню функціонування лексики в діахронії. У цій галузі проводять дослідження такі вчені як В.В. Левицький, В.Д. Каліущенко, О.Д. Огуй, І.М. Железняк, Л.Ф. Фоміна, Т.В. Топорова, О.Л. Смаль, Т.Б. Лукінова та ін.

У полі нашого інтересу перебувають питання розвитку значення і форми окремих лексико-граматичних одиниць в німецькій мові, які виражають поняття 'багато'/'мало'. Особливості кожної мови обов'язково проявляються на лексичному рівні, формах побудови знаків, їхньої внутрішньої форми й функціонуванні. Особливо показові в цьому відношенні мікрополя якісної оцінки. В.В.Акуленко відзначає, що цей вид оцінки (зокрема 'багато'/'мало') незаслужено забувається у загальній

1574/68

теорії мовних оцінок, де основна увага приділяється оцінці якісній. Мовні засоби оцінки кількості в німецькій мові довгий час не притягували уваги дослідників. Тільки у зв'язку з розробкою теорії функціонально-семантичного поля почали робитися спроби більш систематизованого, хоча звичайно вибіркового опису засобів вираження неозначено великої й малої кількості (Б.С.Пилюян; Е.В.Гульга, Е.И.Шендельс; Н.Н.Семенова; I.Pete; Л.В.Полякова; Б.М.Кульгавая; Л.Г.Акуленко).

Дослідження словоформи, які виражають поняття 'багато'/'мало', дає змогу вивчити динаміку розвитку їх семантики й форми, зародження цих одиниць та перспективи їх розвитку у майбутньому. Реконструкція коренів слів, які виражають одне й те ж саме поняття, дає можливість звести їх до окремих праформ і визначити давню мотивацію.

Об'єктом нашого дослідження є градуальні кореляції лексичних і морфологічних ознак слова, що реалізують поняття 'багато'/'мало'. Як **предмет спостереження**, взято такі факти мови:

- 1) вивчається лексична група слів *viel, manch, mehr, mihhil, groß i klein, wenig, luzzil, fao*;
- 2) розглядається походження і функціонування:
 - німецьких демінутивних суфіксів,
 - суфіксів ступенів порівняння прикметників,
 - суфікса *-er* іменників множини.

Метою даного дисертаційного дослідження є визначення та опис особливостей розвитку лексичних і граматичних одиниць німецької мови, що виражають поняття 'багато'/'мало', їх реалізації в різні періоди існування німецької мови і реконструкція на цій основі найдавніших форм і значень. Реалізація мети здійснюється вирішенням таких конкретних завдань:

1. проводиться семантичний і фонетичний аналіз лексем *viel, manch, mehr, mihhil, groß* із загальним значенням 'багато' на матеріалі давньоверхньонімецьких (двн.) і середньовісньонімецьких (свн.) текстів;
2. виконується аналогічний аналіз лексем *klein, wenig, luzzil, fao* зі значенням «мало» на матеріалі тих же текстів;
3. розглядаються демінутивні суфікси *-chen, -lein* і суфікси порівняння прикметників *-er, -st* на текстовому матеріалі у різні періоди існування німецької мови;
4. розглядається суфікс *-er* іменників множини;
5. реконструюються праформи і значення лексем, які виражають поняття 'багато'/'мало' в німецькій мові.

Методологічно дисертаційне дослідження базується на системно-структурному підході до проблем еволюції лексико-граматичних одиниць мови. Останні знаходяться в постійному розвитку і зміні в напрямку забезпечення оптимального обміну інформацією в акті комунікації людей. Роботу характеризує діалектичний підхід при розгляді протиріч

мовних категорій, з цих позицій розглянуті в дисертації зміни лексем і морфем в ході розвитку німецької мови, а також питання взаємодії таких категорій як форма та зміст.

Матеріал та методи дослідження. Матеріалом дослідження є давньо- і середньовисхіднонімецькі тексти, в яких розглянуто лексичні одиниці *viel, groß, manch, mehr, mihhil, klein, wenig, luzzil, fao*, а також морфеми: а) демінутивні суфікси *-chen, -lein*; б) суфікси порівняння прикметників *-er, -st*; в) суфікс множини іменників *-er*, а також використано словниковий матеріал зі значеннями та формами вказаних одиниць у різні періоди існування німецької мови, включаючи сучасний період. Загальний обсяг текстів складає: а) для дзн. періоду 893395 словоформ, б) для свн. – 835690.

Основним методом дослідження є порівняльно-історичний метод, застосований при аналізі давніх форм і значень лексем із загальним значенням 'багато'/'мало'. Для висловлення припущень відносно первісної мотивації розглянутих у роботі лексичних одиниць і граматичних форм був застосований метод реконструкції, що дало змогу відтворити прагерманські форми та їх значення. Використано також метод дескриптивного аналізу розглядуваних одиниць і метод ймовірно-статистичного аналізу, який дав можливість прослідкувати статистичні характеристики функціонування мовних одиниць у той чи інший період розвитку мови.

Наукова новизна дисертації визначається основною метою і завданнями дослідження, виконаного на великому текстовому і словниковому матеріалі. Новим у роботі є:

1. Одержання діхронічних ознак лексем і граматичних форм із загальним значенням 'багато'/'мало' в німецькій мові.
2. Реконструкція праформ і значень розглянутих лексико-граматичних одиниць із визначенням окремих їх мотивацій при зародженні.
3. Зведення лексико-граматичних форм зі значенням 'багато/мало' до генетично споріднених кількісних показників.

Особистий внесок дисертанта полягає в аналізі на великому обсязі дзн. і свн. текстів лексико-граматичних форм зі значенням 'багато'/'мало', встановленні особливостей розвитку семантики спостережуваних словоформ і реконструкція їх давніх форм і значень.

Теоретичне значення даного дослідження полягає в тому, що воно робить внесок у подальше опрацювання проблеми розвитку лексем і граматичних форм. На основі виділення діхронічних констант реконструюються найдавніші форми та визначається мотивація значень. Одержані результати дають змогу глибше поглянути на розвиток семантичної структури слова і визначити тенденції його зміни в німецькій мові.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження знайдуть застосування в лекційних вузівських курсах «Вступ до германської філології», «Історія німецької мови», у спецкурсах, у дос-

лідницькій роботі аспірантів і студентів. Матеріали реконструкції слів можуть бути використані лексикографами при складанні семантичних та етимологічних словників.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертаційне дослідження належить до загальнокафедральної теми (номер держреєстрації 733) Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова (ОНУ) «Одиниці мови, їх структура і розвиток (на матеріалі германських та слов'янських мов)» (наказ Міністерства освіти України №37 від 13.02.1997) і затверджена Вченою радою Одеського державного університету 5.05.1997 р. (протокол № 9).

Апробація роботи. Матеріали даного дослідження обговорювались на засіданні кафедри німецької філології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, на науково-теоретичних конференціях і семінарах професорсько-викладацького складу ОНУ (1996-2000 рр.), на міжнародних наукових конференціях «Проблеми зіставної семантики» у Київському державному лінгвістичному університеті (1997, 1999 рр.). Основні положення дисертації викладені у семи публікаціях, із них 3 у фахових збірниках.

Структура дисертації. Дисертація обсягом 187 сторінок машинопису складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаної літератури кількістю 214 теоретичних джерел і джерел досліджуваного матеріалу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі викладено мету й задачі дослідження, теоретичне й практичне значення роботи, описано матеріал і методику дослідження. Вказані також наукова новизна роботи, зв'язок роботи з науковими темами, апробація роботи.

У першому розділі розглядаються теоретичні питання, пов'язані з вивченням семантики слова: систематизуються знання про значення слова, його внутрішню форму та структуру.

Слово належить до тих лінгвістичних категорій, які ставлять багато проблем і обумовлюють різноманітні підходи до їх розв'язання. Відомо, що слово як система форм і значень є фокусом поєднання і взаємодії граматичних категорій мови. Лексичні значення слова підводяться під граматичні категорії. Слово є внутрішньою, конструктивною єдністю лексичних і граматичних значень. Проте генетично граматичні категорії є вторинними; отже, на початковому етапі існування індоєвропейських мов у слові маніфестувалося лише лексичне значення. У більшості випадків давні слова втратили своє первісне лексичне значення, тому реконструкція найдавнішого значення у слові, вихідного при найменуванні предмета або явища, є досить важким завданням. Окремі дослідники вважають, що вивчення первинної мотивації слова («внутрішньої

форми») відноситься до інтересів етимологів і не характеризує розвиток лексичного значення (В.А.Звегинцев). На нашу думку, первісне значення ніколи не зникає повністю і продовжує існувати і проявлятися в окремих парадигматичних та синтагматичних зв'язках у мові поряд із виникаючими новими значеннями слова. Отже, від моменту зародження й до сучасного стану слово є нерозривною єдністю й неперервною послідовністю у низці розвитку та зміни його змістових компонентів.

Зміна форми залежить і визначається впливом граматичного і лексичного рівнів. Вважаємо, що саме лексичне значення дає поштовх перетворенням на фонетичному рівні (Л.Р.Зиндер, В.М. Жирмунский). В той же час вірним є й зворотне: суттєві зміни у формі слова свідчать про певні зміни на семантичному рівні. Отже, семантичний фактор є провідним у змінах слів, що відбуваються у перебігу розвитку мови.

У другому розділі розглядається розвиток семантики та форми слів *viel*, *mehr*, *groß*, *manch*, *mihhil*, *klein*, *luzzil*, *fao*, *wenig* у німецькій мові, зроблено спробу реконструювати прадавні форми та значення зазначених слів.

Аналіз розвитку значення й форм слова *viel* у німецькій мові дав змогу визначити два найбільш суттєві сенси: позначення великої кількості предметів і використання цієї лексеми як підсилювальної частки стосовно якісних прикметників або прислівників. Ці смислові реалізації можна виразити словами 'багато' і 'дуже' (як підсилювальна частка).

У двн. текстах типовою є форма *filu*, кінець якої поступово редукувався; у свн. мові реалізується односкладова структура *vil*. У свн. текстах слово *vil* наявне також у двох значеннях: 'багато' і 'дуже' (як підсилювальна частка).

Аналіз реалізації *viel* у сучасній німецькій мові дає можливість відзначити цілу низку відтінків основного значення: 'зовсім небагато', 'часто' у значенні частки 'же'. У цілому *viel* використовується по відношенню до обчислювальної та не обчислювальної множинності. Основною для слова *viel* у давніх текстах є семантика кількості.

Статистика свідчить, що з кожним періодом розвитку німецької мови частота поширення *viel* збільшується і дорівнює відповідно періодам двн. – 0,05%, свн. – 0,41%, нвн. – 3,39%.

Лексема *viel* вийшла з **pelu* – **filu* зі значенням «два». Для слова *viel* пропонується така смислова деривація: «два > повний, цілий > багато > багато, дуже».

У двн. текстах зустрічається форма *mero* зі значенням 'більш, ніж', яка виражає при цьому порівняння кількості предметів або їх якісних ознак. По відношенню до *viel* 'багато' ця форма розглядається як суплетивна і має інший корінь утворення. Протягом розвитку німецької мови значення *mero* збереглося до сучасного періоду, однак форма перетворилася (*mero* > *mere* > *mehr*) і стала односкладовою. Словоутворюючі *me-* і *-ro* були у більш давній час самостійними мовними одини-

цями. Очевидно, що сема кількості реалізувалася у початковому наголошеному складі *те-*. Такий же індоєвропейський корінь **те-* зі значенням 'великий' реконструюють автори словника Дуден. Друга складова *-го* співвідноситься зі значимістю 'один, частина'; отже, слово *тего* містить у собі семи 'багато + один', що й утворило поняття 'більш, ніж'.

Частота поширення словоформи *mehr* збільшується із розвитком німецької мови й дорівнює в двн. – 0,01%, свн. – 0,047%, нвн. – 3,71%.

Спорідненим до кореня **те-* є слово *managa* зі значенням 'багато'. Коренева частина *тап-* нагадує нам іменник *тап*, який у той час мав значення 'людина, люди'. Саме остання, збірна значущість й послугувала, вважаємо, зародженню найменування множинності. Тенденція артикуляторного послаблення у позанаголошених складах призвела до змін: двн. *managa* > свн. *manec* > нвн. *manch*.

Розглянута словоформа має таку частоту реалізації в текстах: двн. – 0,04%, свн. – 0,13%, нвн. – 0,08%.

Словоформа *mihhil* використовується у двн. текстах у значенні 'багато', 'великий', 'сильний', а також як підсилювальна частка 'дуже'. Сама множинність представлена у початковій кореневій частині слова *mi-*, яка без змін реалізується у різних варіантах слова. З іншого боку, структурно виділяється друга частина *-hhil*, *-hhel*, *-hkil*, *-kil*, похідна від прагерманської форми **-kil/*-kel*. Походження останньої у словниках не розглядається і тому залишається невідомою. Наш аналіз дозволяє припустити спорідненість з двн. формою *managoro* 'багато'. Семантичний розвиток слова *mihhil* має вигляд: 'багато людей' > 'багато; дуже' (як підсилювальна частка). У подальшому розвитку німецької мови словоформа *mihhel* поступово вийшла з ужитку і тепер не зустрічається. Її залишки мають місце в назвах деяких міст Німеччини: *Michelstadt*, *Mecklenburg*, де корінь *micHEL-*, *meckl-* має значення 'великий'.

У двн. текстах наявні форми *grozir*, *grozze*, *groz*, де коренева морфема *grozz-* 'великий'. Лексема *grozz* називає ознаку предмета і вказує на його обсяг, довжину, силу, величину якої-небудь дії і т.п. Такі ж значення представлені у текстах свн. періоду і в сучасній німецькій мові. У давній час і пізніше реалізація словоформи *grozze* здійснюється у семантичному зв'язку зі словом *klein*, яке може бути присутнім в одній ситуації з *grozze* або розумітися імпліцитно. Аналіз показує, що слова, які в давнину виражали значення 'багато; великий', поступово переставали функціонувати, і на цьому тлі відбувалося посилення значень інших слів та уніфікація вираження поняття, представленого в даному разі парою слів *grozz/klein*. Все це призвело до збільшення частоти реалізації в текстах однієї й другої лексеми, зокрема *grozz* має частоту в двн. 0,004% і в свн. 0,086%; відповідно *klein* у двн. 0,003% і в свн. 0,022%.

Лексема *klein* у найдавніші часи мала значення 'малий' і виступала в ролі прикметника і в значенні 'небагато', що давало їй можливість виконувати в реченнях функцію прислівника. Однак наш аналіз пока-

зав, що значення 'малий' було переважаючим. Ці ж значення збереглися до сучасності.

У словоформі *klein* можна бачити давній суфікс зі зменшувальним значенням *-lein*, який очевидно і слугував утворенню лексеми *klein* зі значенням 'малий'. В доісторичному розвитку німецької мови приголосний *-l-* перейшов до кореня й утворив сполучення **kel-*, яке відповідно до закону Грімма відображає і.-є. **gel-*. Останнє є фонетично близьким до і.-є. кореня **ghren-*, який дав словоформу *grozz* 'великий'. Словники припускають, що нім. *klein* походить від і.-є. **glei-* зі значенням 'клеїти, змазувати' (Duden). Проте цей погляд не знаходить суттєвого підтвердження; можна погодитися з В.В. Левицьким, що тут «походження неясне». Якщо врахувати, що фонемі [g] і [l] генетично споріднені, тоді необхідно прийняти і спорідненість форм **ghren-* і **gel-* зі значенням відповідно 'великий' і 'малий'. Наявність давньої спорідненості розглянутих лексем і є однією з причин утвердження у німецькій мові та відмирання інших синонімічних словоформ.

В усіх розглянутих нами ситуаціях в двн. мові лексема *wenego* відноситься до поняття 'людина' й характеризує її як «жалюгідну, вбогу, бідну, нещасну, принижену». Очевидно, що в цій словоформі присутні дві семи: 'людина' і 'бідна'. Вони, на наш погляд, представлені також у структурі слова, де можна виділити значущі частини *wene-* і *go-*. Подальший аналіз показав, що *wenego*, починаючи зі свн. періоду, поступово перетворюється у прислівник *wenig* зі значенням 'мало'. В свн. текстах наявне й інше значення слова *weníc*, яке відноситься до кількісної ознаки. Дери́вація семантики даної словоформи має вигляд: двн. *wenegon* 'бідна (людина)' > *weníc* 'малий, мало' > *wenig* 'мало, несколько'.

Частотність вживання *wenig* у двн. текстах – 0,0025%, свн. – 0,009%, нвн. – 4,30%.

Аналіз словоформи *luzzil* показав, що вона у всіх випадках реалізується разом із суфіксом *-il*, що має зменшувальне значення. У серединній позиції інколи зустрічається непересунутий приголосний *-l-*, який походить від прагерманського кореня **lut-*. Саме такий корінь представлений у сучасній англійській формі *little* зі значенням 'малий; короткий (про час); небагато'. У зазначеній формі реалізується більш складна коренева структура, до кореня з часом примкнув колишній демінутивний суфікс. У давніх німецьких текстах *luzzil* вживається зі значенням 'малий' і 'небагато'. Частота його реалізації в двн. – 0,01%, свн. – 0,01%. У сучасній німецькій мові ця словоформа відсутня.

Синонімом до відмічених вище слів є лексема двн. *fao* 'мало'. Її реалізація в двн. період була мінімальною й дорівнює 0,001%. Очевидно, ця словоформа вже в давній час виходила з ужитку; в свн. період вона в текстах зовсім не зустрічається.

Порівняння з попередніми словоформами дає змогу досить чітко виділити кореневу частину у вигляді *fao-/fou-*. Наявність в кінці цих форм

лабіального голосного дозволяє припустити в цій позиції давній приголосний – білабіальний [w]. Аналіз дає змогу реконструювати більш давній прагерманський корінь **fahw* – зі значенням ‘малий, мало’.

Розвиток семантики розглянутих лексем представлений в табл.1.

У третьому розділі розглядається походження, розвиток та функціонування демінутивних суфіксів, суфіксів ступенів порівняння прикметників та суфікса *-er* іменників множини у різні періоди існування німецької мови.

В германистиці існує велика кількість робіт, присвячених дослідженню демінутивних суфіксів. Головними з них слід вважати монографію Ф. Вреде, а також праці Я. Грімма, Г. Пауля, О. Есперсена. У німецькій мові до вказаних суфіксів належать *-lein*, *-chen*, які виступають як синоніми в нижньо- й верхньонімецьких діалектах. В.М.Жирмунський розглядає ці суфікси як формотвірні зі значенням зменшувальності та пестливості. Припускають, що ці суфікси є історично складними утвореннями і складаються з формант *-che-*, *-le-*, *-en-*, що виражали у більш давні часи аналогічне значення демінутивності.

У давніх німецьких текстах, виходячи з писемних пам'яток, зменшувальні суфікси використовувалися відносно рідко. За своєю структурою їх можна поділити на одно- і двоконсонантні. За своїм значенням суфікси *-in* та *-il* означали зменшувальні назви предметів; граматично ці форми слів відносилися до середнього роду і в цьому відношенні виступали як синонімічні. Спільною для них є сема «зменшувальності».

Втрата суфіксом значення ‘зменшувальності’ мала місце в час зародження німецької писемності. Будь-яка редуплікація морфеми або її складової в слові у принципі призводила до зміни висловлюваної експресії в бік її підвищення аж до збільшення емоційної насиченості. «Подвійне» використання демінутивних суфіксів *-ilin* (з *-il* та *-in*), очевидно, слугувало не зміні стильової забарвленості того або іншого висловлювання і слів, які до нього входять, а перш за все використовувалось у мові для вираження «зникаючої» значущості «зменшувальності», яка була закріплена за кожним із суфіксів *-il* та *-in*. Причиною цього був перерозподіл функціонального навантаження і зміна смислової значущості, притаманної природі цих суфіксів.

Аналіз функціонування давньоверхньонімецьких суфіксів *-il* та *-in* і шляхів їх розвитку в німецькій мові показав поступове розширення багатозначності цих суфіксів. Морфонема-тичний зсув у структурі давньонімецького слова призвів до перебудови в реалізації мовних одиниць і утворення нової морфемної одиниці *-ilin*, яка перебрала на себе колишню значущість її складових – ‘зменшувальність’. Зародження цього демінутивного суфікса відбувається в давньонімецький період, частка його використання в текстах є дуже низькою і складає всього 0,6% (Л.Р. Зиндер, Т.В. Строева).

Таблиця 1

Розвиток семантики слів зі значенням 'багато/мало' в німецькій мові

№	Періоди мови		
	ДВН.	СВН.	НВН.
1.	flu 1. багато 2. дуже (як підсилювальна частка)	vil 1. багато 2. дуже (як підсилювальна частка)	viel 1. багато 2. часто 3. дуже (як підсилювальна частка) 4. же (частка)
2.	mera 1. більш, ніж	mêre 1. більш, ніж	mehr 1. більше, більш 2. швидше, більше
3.	manag 1. багато	manec 1. багато 2. дуже (як підсилювальна частка)	manch 1. не один 2. деякий 3. інший
4.	mibhil 1. багато 2. великий, сильний 3. дуже (як підсилювальна частка)	відсутнє	відсутнє
5.	groz 1. великий	grôz 1. великий	groß 1. великий, крупний, розлогий 2. дорослий 3. високий, шляхетний 4. значний, важливий 5. урочистий
6.	chleini 1. малий	klein 1. малий	klein 1. маленький 2. малий, невеликий 3. короткий 4. молодший
7.	wenegon 1. бідна людина	wênec 1. малий 2. мало	wenig 1. небагато 2. кілька 3. мало хто 4. мало
8.	luzzele 1. малий 2. мало	lützel 1. малий 2. небагато	відсутнє
9.	fao 1. мало	відсутнє	відсутнє

Крім розглянутих вище, в давньоверхньонімецькій мові був ще один демінутивний суфікс *-chin*, що походив з герм. **-k*. Вважається, що він бере початок від праіндоєвропейської мови, де мав місце демінутивний суфікс **-ka*. Суфікс цей є малопродуктивним і в давньонімецький період зустрічається зрідка, в основному в ускладнених формах з *-in*, а також з *-el*. Одночасно суфікс *-k* виконував у давньоверхньонімецькій мові й інші функції, крім демінутивної.

Аналіз середньоверхньонімецьких текстів і словникового матеріалу дає змогу відзначити більшу частоту вживання складних (двоконсонантних) демінутивних суфіксів, зародження яких припадає на давньонімецький період. Частка суфікса *-lin* у словоформах складає 66,2%. Помітно поширилась формотвірна функція цього суфікса, він представлений у різних частинах мови: іменниках, прикметниках, прислівниках, дієсловах, числівниках. У розглядуваний період німецької мови функціонують дублетні форми з демінутивним суфіксом *-el* або *-lin*. Їх частка серед загальної кількості слів з демінутивними суфіксами складає 21,3%. Низький відсоток поширення притаманний і словам з демінутивним суфіксом *-el* (9,6%).

Аналіз матеріалу давньо-, середньо- та ново верхньонімецької мови показав досить чітко функціонування й динаміку розвитку демінутивних суфіксів. В історичний період німецької мови відбулося зникнення простих (одноконсонантних) демінутивних суфіксів через їх велику багатозначність і мало місце зародження складних (двоконсонантних) суфіксів, для яких основною є сема 'зменшувальності'. Пестливе значення є похідним від зменшувального. Аналіз показав також синонімічність існування демінутивних суфіксів в усі періоди німецької мови, що пояснюється природою цих суфіксів. Екстраполяція одержаних результатів на дописемний період німецької мови дає змогу прийняти: 1) прадавні синонімічність простих суфіксів і 2) вираження зменшувального значення як первинного. Останнє свідчить про існування бінарного протиставлення предметів або явищ, у якому виділявся один із членів як менший за однією з ознак, тобто в носіїв мови існувало поняття 'більше/менше'. Одиницею виміру в цьому понятійному відношенні виступала сема кількості, з якою, можна припустити, були зв'язані вищезгадані прості демінутивні суфікси давньої німецької мови. Очевидно не є випадковим те, що індоєвропейські суфікси **-na*, **-ka*, **-ra/la* мають також значення одиницності (В.Г. Таранець). Як відзначається в роботах лінгвістів, демінутивний суфікс зберігає своє значення тільки в разі наявності протиставлення двох предметів. Тобто, природа таких суфіксів включає в себе порівняльний елемент, який знаходить вираження у маркованому члені опозиції 'більше/менше'. Така опозиція свідчить про реалізацію у зменшувальних суфіксах порівняльної кількості. Невипадковим є також те, що в німецькій мові всі імена з демінутивним суфіксом переходять у розряд назв середнього роду, но-

сіями якого є назви дітей та звірят. Усе сказане вище дає змогу прийняти гіпотезу, що розглянуті демінутивні суфікси розвинулися на базі лексем кількості і перш за все на основі форм, які у давнину означали 'частину', 'одиницю'. Десемантизація формант призвела до утворення суфіксів зі значенням зменшувальності або пестливості. В цілому можна запропонувати таку семантичну деривацію при зародженні демінутивних суфіксів: 'значення одиниці' > 'зменшувальне значення' > 'пестливе значення'.

На матеріалі словників, двн. і свн. текстів розглядається вищий і найвищий ступені прикметників у діахронічному плані, характеризуються форми та значення цих слів і як підсумок реконструюється найдавніший стан уживаних при цьому граматичних формант.

Загальноприйнятим є положення про те, що прикметник вийшов з іменника і є в генетичному плані вторинним (В.М. Жирмунський, А. Мейє, О. Семереньї). Зародження прикметників відноситься до того періоду розвитку мови, коли подумки давня людина вже відокремила властивість від речі, об'єкт від суб'єкту, один предмет від багатьох до нього подібних, тобто в минулому єдиний і цілісний світ «роздвоївся» і кожна річ та явище мислились вже як двоскладні (В.Г. Таранець). Однак властивість як предмет, до якого вона відносилась, уявлялася «тільки конкретно, тільки як річ» (О.О. Потебня). Тому стає зрозумілим, чому прикметники мають ті ж граматичні категорії, що й іменники. Це повністю стосується й давніх германських мов. Зокрема, прикметник змінювався в залежності від основи і мав категорії роду, числа та відмінка. Відбувалося поступове граматичне відокремлення цієї групи слів, що призвело до появи властивостей, не характерних для іменника, – ступенів порівняння прикметників, що й є об'єктом нашого спостереження.

Відокремлення прикметника від іменника, становлення його як самостійного класу слів закріпило в мові вираження певної якості предмету або явища, автономну реалізацію ознак, що поступово призвело до розуміння різної їх градації, тобто до зіставлення «більша якість / менша якість». Таке порівняння предметів оточуючої дійсності знаходило лексичне вираження і здійснювалось у певних синтаксичних структурах.

Свідченням цього є суплетивні форми в двн.: *guot* 'добре' – *bezziro* 'краще'; *mihhil* 'великий' – *mero* 'більший'; *luzzil* 'малий' – *minniro* 'менший' та ін. Вищий ступінь прикметників ускладнений суфіксом, крім одного випадку *mero*. Форми *meriro*, *meroro* є вторинними, утвореними за аналогією до інших прикметників. *Mihhil* і *mero* виражають два ступені величини ознаки. Таке порівняння представлене у давніх синтаксичних структурах.

У давніх текстах зустрічаються архаїчні форми вираження однакових і різних ступенів порівняння якості. До перших відносяться елементарні порівняння, частота поширення яких 11,7%. Вони мають такі властивості:

- два предмети або явища, що порівнюються, реалізуються у фразі синтагматично;
- порівняння виражається лексичними засобами *so, soso, also* у структурі речення;
- у порівняннях представлений один ступінь якості ознаки.

До інших архаїчних явищ належать підсилювальні форми. Вони є хронологічно вторинними. Порівняння тут також виражене лексично, але воно суттєво відрізняється від «елементарного» порівняння. В ньому присутні вже два ступені якості предмета, тому їх можна розглядати як прообрази майбутніх граматичних показників ступенів порівняння. Двн. тексти свідчать про використання суфіксів для вираження того чи іншого ступеня прикметників.

В свн. текстах представлені такі ж структури речень, що й у двн., де є лексичні та суфіксальні засоби вираження ступенів порівняння. На відмінну від попереднього періоду, тут переважають лексичні засоби (51%), що, мабуть, пояснюється розширенням жанру текстового матеріалу, зокрема перевагою художніх текстів. Взагалі ж тип тексту визначив більш часте використання в свн. період різних засобів вираження порівняння по відношенню до двн. текстів, які, головним чином, мають релігійний характер. Порівняння як метафоричний прийом притаманне, перш за все, художнім творам, характерним для середньовіччя. В елементарних порівняннях у свн. текстах використовуються сполучники *als, else, alsam, sam*. Серед суфіксальних зустрічаються прикметники з *-er* у вищому ступені та *-st* у найвищому, їх загальна частка серед інших структур складає 47,0%. Одиначними в свн., як і в двн. мові, є суплетивні форми.

Аналіз пам'яток і дані наукової літератури показали наявність у німецькій мові варіантів суфікса *-iro/-oro* у вищому ступені прикметників. Вважають, що вони вийшли з і.-е. **-is*, лексична природа якого невідома. Однак уживання в двн. текстах при порівнянні двох ступенів ознаки, головним чином слова *filu*, яке має кількісне значення, дозволяє припустити нумеративну значимість і для слова, з якого вийшов німецький суфікс *-iro/-oro*. За логікою речей можна припустити походження німецького *-iro/-oro* також з і.-е. **tara* 'два'. Компаративістиці відомий і.-е. суфікс **-tar* для утворення вищого ступеня прикметників та найменування діючої особи (А. Schleicher). Суфікс **-tar* зустрічається в індоєвропейських мовах: скр. *katarah* 'котрий з двох', лит. *katras*, рос. *который*. А. Шлейхер вважав **-taro* вторинним, складеним з **ta-* і **-ra*. Перше з них могло позначати 'два', а друге – вживатися в нумеративних словах як одиниця лічби або як 'одиниця' і позначати 'цілісність, неподільність' (В.Г. Таранець). Можливо, що **-ra* мало таке ж значення в німецьких прикметниках вищого ступеня і разом з коренем позначало збільшення висхідної ознаки предмету ще на один ступінь. Наприклад, двн. *hohiro* – це буквально 'високо і ще раз (ви-

соко)», що є рівнозначним редуплікації кореня (*hohi + hohi*). Цей висновок підтримується паралельними фактами санскриту і давньогрецької мови.

У найвищому ступені німецьких прикметників використовується суфікс *-isto/-osto*, який походить з і.-є. **-isto*. А. Мейєс вважав, що тут представлено складне утворення з суфіксом вищого ступеня **-is* і його підсилення **-tho*. Найвищий ступінь за значенням співвідноситься з вищим ступенем прикметників: суфікс *-isto/-osto* виражає більший ступінь ознаки, тобто більше нумеративне значення, ніж суфікс вищого ступеня *-iro/-oro*. Суфікс *-isto/-osto* мав, за нашим спостереженням, первинне значення 'дуже багато'.

Об'єктом дослідження служить також граматична категорія числа в німецькій мові, зокрема, розглядаються реалізація та функціонування іменників множини з суфіксом *-er* на матеріалі давніх текстів.

У давніх пам'ятках німецької мови чітко реалізувалися у формах слів однина і множина, які виражалися шляхом протиставлення форм відповідних відмінків. У результаті показники відмінків числа розрізнялися залежно від основи імені. Для давнього періоду германських мов, як зазначає С. О. Миронов, характерне «синтетичне вираження категорії числа», коли один і той самий маркер виражав відмінок, число і рід.

У найдавнішій мові показники основи імені у більшості відмінків відсутні, вони перейшли до розряду флексій або повністю зникли. У результаті – колишня індоєвропейська триморфемна структура слова трансформувалася у двоморфемну, де були присутні корінь і флексія. Однак парадигма імені ще довго зберігала в собі особливості того чи іншого класу слів з основотвірним суфіксом. Така трансформація в морфемній структурі слова, як буде простежено далі, призвела до суттєвих фонетичних змін. Останнє зачепило, насамперед, кінець слова – місце реалізації постфіксів, зокрема суфікса та флексії. Ця ділянка слова була ненаголошеною, оскільки словесний наголос закріпився ще у прагерманський період на корені слова. В такому вигляді представлена акцентна структура германського слова до часу появи перших писемних пам'яток. Серед іменників того часу розрізняються парадигми з основою на голосний, на приголосний, а також давні кореневі основи на *-er*. Іменники з основою на *-er*, позначають спорідненість, наприклад, 'батько', 'мати' і т.п. У двн. мові форми *fater*, *muoter*, *bruoder*, *swester*, *tohter* не мали якогось форманта при вираженні називного відмінка однини і множини. Ноткер вживає форму називного відмінка множини *bruodra*, що свідчить про редукцію у формі *bruoder* і подібних. Для давнього періоду характерний суфікс *-ter*, який з розвитком мови розширився, і в результаті *-t* приєднався до кореня. Як уже було згадано, цей суфікс походить від індоєвропейської форми **tara* зі значенням 'два'. Отже, можна зробити висновок, що вказані імена зберегли найдавнішу форму, яка походить від двоїни (В. Г. Таранець). У смисловому аспекті

аналізовані імена позначали родинні пари 'батько/мати', 'брат/сестра', 'мати/дочка', а вживані в мові форми двоїни позначали спочатку і двох людей, і одну особу залежно від комунікативної ситуації. Цікаво, що таке смислове навантаження мають імена і в давніх писемних пам'ятках німецької мови. В окремих германських мовах представлені відмінні форми для однини і множини.

Розвиток німецької мови свідчить про появу спеціальних показників числа у вказаній групі слів: у свн. період у наз. в. одн. *vater* і мн. *vater(e)*, *veter(e)*, *bruoder* і *bruoder(e)*, тобто імена чоловічого роду перебувають під впливом відповідних імен чоловічого роду сильною відмінні, а імена жіночого роду залишилися без змін. Надалі в рнвн. відбулася диференціація форм однини і множини, наприклад: наз. в. одн. *bruoder*- чи наз. від. мн. *bruder*, *brudere*, *brüder*, *brüdere*. Альтернація кореневого голосного мала місце і в інших іменниках цього класу. Треба відзначити, що поява умлаута відіграла суттєву роль у диференціації форм однини і множини. Його реалізація в наголошеному складі призвела до остаточного закріплення мовної відмінності щодо одиничності та множинності речей.

У двн. мові іменники жіночого роду на *-a* отримали в множині суфікс *-ir*, який став причиною умлаута короткого [a] в корені слова. Наприклад: *lamb-lembir*; *kalb<kelbir*; *blat-bletir*. Окремі імена середнього роду мали омонімічні форми в однині й множині: *wort-wort* (наз. в.). У свн. редукція кінцевого складу модифікувала суфікс множини в *-er*, який широко розповсюдився і в свн. вживався також з іменами чоловічого роду (пор.: наз. в. одн. і мн. *boum-bäumer*, *geist-geister*). Наявність у давнину в розглядуваних іменах у формах множини голосної графеми і пізніша поява форм з *-er* пояснюється їх граматичною синонімічністю і генетично єдиним походженням: вони функціонували як показники двоїни (множинності). Пор. в сучасній німецькій мові наз. в. мн. *Wort-Wörter*; *Tuche-Tücher*; *Schilde-Schilder*; *Geiste-Geister*. В існуючій науковій літературі не пояснюється причини такого широкого розповсюдження форм множини з *-er*.

Суфікс *-er* був достатньою ознакою для форм множини, з розвитком німецької мови він все більше і більше розширював свою сферу реалізації. Все це пояснюється тільки з огляду на велику потенціальну силу, якою володіла ця праформа. У письмовий період німецької мови спостерігається розвиток і функціональне закріплення маркерів за формами множини. Відбулося їх відокремлення від показників відмінків у давнину. Графеми числа набули статусу самостійних автономних одиниць мови.

Результати дисертаційного дослідження представлені у **висновках** і мають такий узагальнюючий вигляд:

1. Словоформа двн. *fili* мала значення 'багато' і вживалася як підсилювальна частка 'дуже'. Це семантичне навантаження збереглося і

в наступні періоди розвитку німецької мови. Порівняння зі спорідненою аблаутною формою двн. *fol*, а також із близькими формами в інших індоєвропейських мовах дало змогу реконструювати і.-є. **-pelul* **peru* – зі значенням ‘повний, цілий’, похідне від значимості ‘два’. Отже для німецького *viel* пропонується така смислова деривація: ‘два’ > ‘повний, цілий’ > ‘багато’ > ‘багато; дуже’.

2. Аналіз форми двн. *tero* показав наявність в усі періоди існування німецької мови значення ‘більше, ніж’. Основною в значенні *tero* виступає сема кількості, яка знаходить реалізацію в початковому *te-*, похідному від і.-є. кореня **te-* зі значенням ‘великий’. Другий компонент *-ro* за значенням пов’язаний, як припускаємо, з семантикою ‘один’. Отже зародження і розвиток значення *tero* є таким: ‘багато + один’ > ‘більше, ніж’.
3. Різні варіанти слова *manag* уживаються в давніх текстах зі значенням ‘багато’. Коренева частина в слові *managa* схожа з іменником *man*, який у розгляданий час мав значення ‘людина, люди’. Збірна значимість і послугувала зародженню найменування множинності. Давня номінація форми *manag* пройшла розвиток: двн. *managa* > свн. *manes* > нвн. *manch*.
4. Словоформа *mihhil* уживалася в давніх текстах у значенні ‘багато’, ‘великий’, ‘сильний’, а також як підсилювальна частка ‘дуже’. Лексема *mi-hhil* походить від значення ‘багато людей’, де сема множинності представлена в початковій кореневій частині *mi-* є такою: ‘багато людей’ > ‘багато; дуже’ (як підсилювальна частка). Дана словоформа поступово вийшла з ужитку і тепер не зустрічається.
5. Проведене спостереження дозволяє припустити, що у словоформі *-klein* має місце давній суфікс *-lein* зі зменшуваним значенням. Очевидно, що цей суфікс і слугував утворенню лексеми *-klein* зі значенням ‘малий’.
6. У розглянутій в давніх текстах словоформі *wenego* представлені дві семи: ‘людина’ і ‘бідний’. У лексемі *wenego* можна виділити значимі частини *wene-* й *-go*, де *wene-* виступає як означення до іменника ‘людина’. В свн. період слово *wenig* втрачає значення ‘бідна людина’ і стає прислівником із значенням ‘мало’. Значимість слова *wenic* у свн. текстах відноситься до кількісної ознаки. Семантичний розвиток був таким: двн. *wenegon* ‘бідна (людина)’ > *wenic* ‘малий’.
7. Словоформи *luzzil*, *fao* є в двн. текстах синонімами. Частота вживання лексеми *fao*, яка виражала поняття ‘мало’ у двн. період була мінімальною. В свн. період вона не вживається. У словоформах *fouer*, *foer*, *fohem*, *foher* спостерігається давньогерманське чергування приголосних *h/w*. Наявність у кінці форми *fao/fou* лабіального голосного дозволяє припустити в цій позиції давній приголосний білабіальний [w]. Отже, проведений аналіз дає змогу реконструкції більш давнього прагерманського кореня **fah* зі значенням ‘малий’.

8. Відокремлення прикметника від іменника та закріплення його як самостійного класу слів усталило в мові вираження певної якості предмета або явища. У давнину в основу порівняння був закладений однаковий ступінь ознаки, і ця ознака існувала для носіїв мови окремо від її предмета. Виключалася всяка градація ознаки, порівнювався один і той самий ступінь ознаки. Формальними елементами, які вказували на порівняння, були слова *so*, *also*, *soso*. Таким чином, порівняння у структурі речення виражається лексично.
9. Появу суфіксальних грамем необхідно вважати вторинним уживанням. Суфікси ступенів порівняння прикметників *-er*, *-st* мають у своїй основі кількісні ознаки зі значенням 'частина', 'один', 'два, багато'.
10. Пестливе значення в іменників зі зменшувально-пестливими суфіксами є похідними від зменшувального, що свідчить про існування бінарного протиставлення предметів і явищ, у якому виділяється один з членів як менший за однією з ознак, тобто в давнину існувало кількісне протиставлення 'більше/менше'.
11. Протиставлення 'мало/ще менше', у якому використовувалась та ж форманта, що виражає 'одиницю', зароджувалась аналогічно описаній вище логічній операції. Внаслідок цього з'явилися словоформи зі зменшувальним емоційно забарвленим значенням.
12. Результати проведеного дослідження наочно показують, що з розвитком німецької мови у таких лексемах як *viel/wenig*, *groß/klein* відбувається розширення семантики одночасно із збільшенням частоти реалізації цих словоформ у текстах. Отже, аналіз словоформ показує прямокореляційний зв'язок 'частоти/полісемії' у слова, розглянутих на мовленнєвому матеріалі в діяхронії.
13. Аналіз розвитку суфікса *-er* іменників множини свідчить про велику давність цього суфікса, який виступав із значенням множинності у протиставленні 'однина/множина'.

Основний зміст дослідження викладено в таких публікаціях:

1. Генезис степеней сравнения прилагательных в немецком языке // Записки з романо-германської філології. ОДУ ім. І.І. Мечникова. – Вип.6. – Латстар, 2000. – С. 127-136.
2. Зародження та функціонування демінутивних суфіксів *-chen*, *-lein* у німецькій мові // Науковий вісник Чернівецького університету. – Германська філологія. – Вип.72. – Чернівці: ЧДУ, 2000. – С. 54-61.
3. Граматична категорія однини та множини в німецькій мові (діяхронічний аспект) // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – Мовознавство. – №1 (15). – Тернопіль, 2001. – С. 14-19.
4. Походження та розвиток слів *viel /voll* в німецькій мові // Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства. – Одеса: ОДУ, 1999. – №3-4. – С. 73-75.

5. Про генетичну спорідненість суфіксів демінутивности та одиничности (на матеріалі германських і слов'янських мов) // Проблеми зіставної семантики (матеріали наукової конференції). – Київ: КДЛУ, 1997. – С. 231-234 (в співавторстві з В.Г. Таранцем).
6. До питання первісної мотивації слів *viel/voll* в німецькій мові // Проблеми зіставної семантики (матеріали наукової конференції). – Київ: КДЛУ, 1999. – С. 87-90.
7. Имя существительное и категория числа в немецком языке (диахроническое исследование) // Матеріали звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету РГФ, присвяченої 135-річчю ОДУ. – Одеса: ОДУ, 2000. – С. 30-31.

АНОТАЦІЯ

Слободцова І. В. Лексико-граматична група слів, яка виражає поняття *viel* 'багато' / *wenig* 'мало' в німецькій мові. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Одеса, 2001.

Дана робота присвячена вивченню розвитку лексико-граматичної групи слів, які виражають поняття 'багато/мало' в німецькій мові.

Особливості кожної мови обов'язково проявляються на лексичному рівні, формах побудови знаків, їхньої внутрішньої форми й функціонування. Особливо показові в цьому відношенні мікрополя якісної оцінки. В роботі аналізуються та описуються словоформи *viel* 'багато', *mehr* 'більш, ніж', *manch* 'деякий, інший', *groß* 'великий', *klein* 'малий, мало', *wenig* 'мало', *mihhil* 'великий', *luzzil* 'мало, малий', *fao* 'мало, малий'; розглядається походження та функціонування: а) німецьких демінутивних суфіксів; б) суфіксів порівняння прикметників; в) суфікса -ег іменника множини. Дослідження словоформ, які виражають поняття 'багато/мало', дає змогу вивчити динаміку розвитку їх семантики й форми. На основі виділення діахронічних констант з загальним значенням 'багато/мало' реконструюються найдавніші форми та визначається мотивація значень. Реконструкція коренів слів, які виражають одне й те ж саме поняття, дає можливість звести їх до окремих праформ і визначити мотивацію найдавнішої номінації у мові. Одержані результати дають змогу глибше поглянути на розвиток семантичної структури слова і визначити їх зміни в німецькій мові.

Ключові слова: кількість 'багато/мало', розвиток семантики, діахронічні константи, первинна мотивація, градуальні кореляції, реконструкція слів, демінутивні суфікси, ступені порівняння прикметників, множина іменників.

АННОТАЦИЯ

Слободцова И. В. Лексико-грамматическая группа слов, выражающая понятие *viel* 'много' / *wenig* 'мало' (диахроническое исследование). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.04. – германские языки. – Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Одесса, 2001.

Диссертация посвящена исследованию развития семантики и форм отдельных лексических и грамматических единиц, реализующих понятие 'много/мало'. В реальной истории языка грамматические и лексические значения органически связаны, постоянно влияют друг на друга, поэтому изучение слов, их значений и связей предполагает рассмотрение взаимодействия лексических и грамматических единиц.

Известно, что особенности каждого из языков в ходе их развития неизменно отражаются в семантике и функционировании языковых единиц, в их внутренней форме. Особенно показательны в этом отношении микрополя количественных величин. Кроме семасиологической важности количественных явлений данное микрополе представляет собой совершенно уникальный интерес для лингвистики еще ввиду того, что в этой сфере отчетливо просматривается основа ассоциаций, связанных с оценкой количества как "большого" или "малого".

В работе для семантического анализа взяты словоформы: *viel* 'много', *mehr* 'больше', *manch* 'иной, некоторый', *groß* 'большой', *klein* 'маленький', *wenig* 'мало', представляющие собой наиболее древние образования, а также уже не существующие в современном языке их синонимы из древневерхненемецкого и средневерхненемецкого периодов: *mihhil* 'большой', *luzzil* 'мало, маленький', *fao* 'мало'. Рассматривается также происхождение и функционирование: а) немецких деминутивных суффиксов; б) суффиксов степеней сравнения прилагательных; в) суффикса -*er* множественного числа имен существительных. Признак градуальности присущ всем отмеченным лексическим и грамматическим единицам. Анализ словоформ, обозначающих понятие 'много/мало', позволяет изучить зарождение этих единиц и динамику их изменения в различные периоды развития немецкого языка. На основе полученных диахронических признаков лексем и грамматических форм с общим значением 'много/мало' в немецком языке выполнена реконструкция древнейших форм и значений. Реконструкция корней слов, выражающих одно и то же понятие, позволяет свести их к отдельным праформам с нумеративным значением и определить их первичную мотивацию. Полученные результаты позволяют глубже посмотреть на развитие фонетической и морфологической структуры слова и определить тенденции их изменения в немецком языке.

Ключевые слова: количество 'много/мало', развитие семантики, диахронические константы, первичная номинация, градуальные корреляции, реконструкция слов, деминутивные суффиксы, степени сравнения прилагательных, множественное число существительных.

SUMMARY

Slobodtsova I.V. The lexico-grammatical groups of words expressing the notion "much / little" in the german language (diachronic research). – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Candidate of Philological Sciences. Speciality 10.02.04. – Germanic languages. Odessa National University, Odessa, 2001.

The dissertation is dedicated to the study of the development of semantics and forms of various lexical and grammatical units realizing the notion of "much/little". In the course of language development the specific features of every language have been reflected in the semantics and functioning of language units, in their inner form. Especially telling in this respect are the microfields of quantative values. In this thesis such word-forms as viel (much), mehr (more), manch (some), gross (big), klein (little), wenig (little), mihhil (big), luzzil (little), fao (little) are analyzed and described. The origin and functioning of a) German diminutive suffixes, b) suffixes of the degrees of comparison of adjectives, c) the suffix -er of the plural number of nouns are being regarded. The marker of graduality is characteristic of all the mentioned lexical and grammatical units. The analysis of the word-forms denoting the notion of "much/little" makes it possible to study the formation of these units and the dynamics of their change at various periods of the development of the German language. On the basis of the received diachronic markers of the lexemes and grammatical forms investigated their ancient forms and meanings were reconstructed. The reconstruction of the roots of the words expressing the same notion enabled us to trace them down to certain parent forms with numerative meaning and determine their primary motivation.

Key words: quantity "much/little", the development of semantics, diachronic constants, primary nomination, gradual correlations, reconstruction of words, diminutive suffixes, degrees of comparison of adjectives, plural number of nouns.

Підписано до друку 15.11.2001.
Обсяг 0,8 авт. арк. Формат 60х90/16.
Тираж 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 744.

Надруковано у друкарні видавництва "Астропринт"
(Свідоцтво ДК № 132 від 28.07.2000 р.)
м. Одеса, вул. Преображенська, 24, к.13.
Тел./факс: (0482) 26-96-82, 26-98-82, 37-14-25.
www.astroprint.odessa.ua